

obljeticnice

370 godina Klasične gimnazije u Zagrebu

Damir Salopek

Početkom lipnja 1977. godine navršava se 370 godina postojanja zagrebačke Klasične gimnazije. Obilježavanje toga jubileja prelazi okvire školske proslave i predstavlja prvorazredan kulturni događaj ne samo za grad Zagreb, za hrvatski narod nego za jugoslavensko školstvo u cjelini. Kontinuitet obrazovanja i odgoja koje je ova gimnazija vršila kroz nekoliko stoljeća pokušava pokazati i ovaj kratki prikaz njezine povijesti.

Škole su u srednjem vijeku bile uglavnom u rukama crkve. Pojedini crkveni redovi, u okviru svojih samostana, odgajali su u tim školama u prvom redu svećenički podmladak, ali su ih mogli polaziti i svjetovni mladići. U Zagrebu je na Kaptolu već u XII stoljeću postojala sjemenišna škola, a 1302. otvorio je Gradec, nakon razmirica s Kaptolom, vlastitu gradsku školu koju je vodio gradski bilježnik. U tim školama, koje su obično imale tri razreda (u prvom se predavala gramatika, u drugom logika i u trećem teologija), moglo se steći tek najosnovnije znanje, a za stjecanje više naobrazbe odlazilo se najčešće na sveučilišta u Italiju ili Austriju.

S vremenom se počela osjećati velika potreba za jednom takvom višom školom i u Zagrebu. Građani zato upute poziv isusovcima koji 28. listopada 1606. pošalju svoja dva izaslanika da se dogovore o svim pojedinostima oko osnutka škole, kao i o povlasticama koje će ona imati. Grad je pitanje školske zgrade riješio tako što je isusovačkom redu predao napušteni dominikanski samostan s crkvom sv. Katarine. Osim toga, dao im je i neke svoje posjede zajedno s kmetovima obvezavši se uz to da će godišnje davati određene prihode u novcu i raznim dobrima. Sami građani osnivaju zakladu za uzdržavanje škole preko koje mnogi pojedinci daju darove u novcu, nekretninama i sl. Kad je tako namaknuto dovoljno sredstava dolazi i do otvaranja škole 3. lipnja 1607. Prve godine upisano je 260 učenika koji polaze tri niža razreda, 1609. otvoren je četvrti, 1610. peti, a 1613. šesti razred. Školovanje je zbog dovoljnih i obilnih darova bilo besplatno. Odgoj i nastava odvijali su se po programu koji je bio sadržan u "Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Jesu" iz 1599. i službeno propisan za sve škole isusovačkog reda. Sam odgoj bio je usko vezan uz religiju te se osobita pažnja poklanjala vršenju vjerskih dužnosti. Kako je za svaki dan bio unaprijed određen posao, i to ne samo za ono vrijeme u kojem se odvijala nastava, nego i za ostali dio dana, nije učenicima preostajalo mnogo slobodnih trenuta-

ka. Da nastava ipak ne bi izgledala suviše monotona, prekidala se povremeno raznim školskim priredbama, recitacijama, disputacijama, deklamacijama itd. Osobito su bile popularne kazališne predstave koje su priređivali sami učenici, a održavale su se prigodom raznih crkvenih svetkovina, ustoličenja bana, izbora gradskih poglavara i sl. Njihov je sadržaj ili iz biblijske povijesti ili iz povijesti stare Grčke i Rima. Izvođene su uglavnom na latinskom jeziku, a 1768. prvi put je izvedena i jedna kajkavska drama. Latinski je jezik, naime, bio nastavni jezik u svim školama toga vremena budući da je bio jednako u upotrebi u znanosti, u javnom životu i u međunarodnoj politici, a u Hrvatskoj je do XIX st. bio i službeni jezik. Bečki dvor je svojim reformama od 1735. 1752. i 1766. zahtijevao da se kao nastavni jezik uvede njemački, ali zagrebačka gimnazija to nije prihvatila. Zanimljivo je da su se hrvatskim jezikom smjeli služiti samo učenici prvoga razreda i to izvan školskoga sata. Glavni su predmeti bili: latinski, njemački i povijest. Zemljopis i grčki zauzimali su sporedno mjesto, a matematika je uvedena tek 1760. Nije bilo ocjenjivanja u današnjem obliku. Učenici bi na svršetku pojedina ga razreda pristupali ispitu i ako bi ga uspješno položili bili bi promaknuti u viši razred.

Broj razreda postupno se povećavao s razvojem gimnazije. U početku su u tri razreda predavala samo dva nastavnika, jedan u prvom razredu (tzv. elementaristima ili parvinistima), a drugi u drugom (gramatistima) i trećem razredu (sintaksistima). Iduće godine već je svaki razred imao svoga nastavnika, a 1611. otvoren je peti razred u kojem se učila poetika, pa su polaznici tog razreda prozvani poetistima, a 1612. i šesti, u kojem se predavala retorika, a šestoškolci su nosili naziv retoricci. U petom i šestom razredu koji se nazivaju - "superiores classes", predaju profesori (professores), a u nižim razredima - "inferiores classes" učitelji (magistri).

Do proširenja gimnazije dolazi 1633. kada je uz nju prislonjen teološki tečaj iz moralke, 1662. dobiva prvi tečaj filozofije, 1663. drugi i 1666. i treći tečaj filozofije. Tako se postepeno počela lučiti gimnazija od filozofije i teologije, postavljaju se dva ravnatelja (praefectus scholarum inferiorum i praefectus scholarum superiorum) a i učenici se počinju dijeliti na gimnazijalce i one koji imaju različite povlastice poput sveučilišnih građana.

Prema programu iz "Ratio studiorum" predavalo se preko sto godina. Međutim, već početkom XVIII st. pokušava bečki dvor provesti određene reforme. Uz već spomenutu iz 1755. značajne su one iz 1740, 1748, 1764. i 1766. koje su se odnosile na raspored nastavnika, godišnje ispite itd. Kvalitativno novo razdoblje zagrebačke gimnazije nastupa 1773. kada je ukinut isusovački red.

Nakon ukinuća reda školom privremeno upravlja zagrebački biskup sve do 1776. kada su imenovani ravnatelji za gimnaziju i za akademiju. Sve te promjene događaju se u vrijeme kada Marija Terezija nastoji provesti opsežne školske reforme. Prijedlog reforme sadržavao je tri osnovne točke: 1) izdati opći program za sve škole, a njih samo podijeliti u trivijalne, realne i latinske; 2) upravu i nadzor nad školama treba preuzeti država; 3) odgoj i obrazovanje treba oduzeti redovnicima i predati ih svjetovnim nastavnicima. Prema tim principima izdan je 1777. novi školski program pod naslovom: "Ratio educationis totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas", koji je vrijedio samo u Ugarskoj i Hrvatskoj.

Gimnazija od sada ima pet razreda jer je nekadašnji prvi razred (tzv. parva ili minima) otcijepljen i pripojen normalci kao njen treći razred. Prva tri razreda: principia, grammatica i syntaxis nazivaju se još gramatički razredi i cilj im je dati učenicima temeljno obrazovanje koje je svakom čovjeku potrebno, a druga dva razreda, poetica i rhetorica, koji se još nazivaju i humanističkim, pružaju viši stupanj obrazovanja.

Predmeti se dijele u tri skupine: obavezni, korisni i neobavezni. U prvu kategoriju ulaze latinski, ortografija, kaligrafija, aritmetika i prirodopis; u drugu biblijska povijest, povijest Ugarske i geografija, a u treću grupu "studiorum materiae quae non omnibus sed aliquibus iuvenibus necessariae aut utiles sunt", grčki i geometrija. Ti neobvezatni predmeti uče se samo u gramatičkim razredima.

Latinski je jezik i dalje glavni predmet i na njega otpada polovina ukupnog broja tjednih sati, samo što je kao govorni jezik obavezan tek od trećeg razreda. Grčki jezik bio je neobvezatan i učili su ga samo oni koji su namjeravali ići na više nauke.

Novi je program predviđao i učenje materinjeg jezika, ali se pod tim, s obzirom na političke prilike u kojima se Hrvatska nalazila, mislilo na njemački odnosno mađarski jezik. Da bi prikri-la svoje prave namjere, Marija Terezija učenje njemačkog jezika opravdava kulturnim a ne političkim ciljevima. Tako je u gramatičkim razredima bio predviđen jedan sat tjedno, a u humanističkim razredima dva sata za "Germanica vel alia lingua patria".

Dolaskom na vlast Josipa II 1780. otpočelo se sa svim mogućim reformama pa i školskim. Sve je podvrgnuto osnovnom cilju - centralizaciji državne vlasti i germanizaciji. Od svih se nastavnika zahtijeva znanje njemačkoga jezika i stroži kriterij ocjenjivanja, naročito za seljačku djecu. Uvode se školarina od 6 forinti na godinu i stipendije koje Josip II koristi za svoje germanističke ciljeve. Zbog nasilnoga uvođenja njemačkog jezika, a osobito zbog zahtjeva da ga u roku od tri godine moraju naučiti i oni nastavnici koji ga ne znaju, mnogi od njih dobrovoljno odlaze iz službe. Na zagrebačkoj gimnaziji teologija se pripaja sjemeništu tako da u okviru akademije ostaju samo filozofija i pravo.

Još za života Josipa II nastaje reakcija protiv njegovih reformi, osobito među hrvatskim i ugarskim plemstvom kojima je nastojao ograničiti njihova feudalna prava, tako da je on sam 28. I 1790. ukinuo svoje reforme i vratio sve na stanje iz 1780.

Za Leopolda II i kasnije Franje I kada se hrvatsko plemstvo tješ-nje povezuje uz mađarsko, i školstvo dolazi pod upravu Ugarske, što dovodi do širenja mađarskoga jezika u hrvatskim školama. 1790. hrvatski je sabor izglasao da latinski ponovo bude službeni jezik u Hrvatskoj, ali je već 1792. uveden u škole mađarski kao neobavezan predmet.

Promjenom političkih prilika i stari program za gimnazije iz 1777. koji zapravo nikad nije potpuno proveden počeo se osjećati zastarjelim i nije više odgovarao novonastalim potrebama. Nova je "Ratio educationis" izdata 1806. no ubrzo je postalo jasno da njezina svrha nije toliko u novom školskom programu, koliko u naturanju mađarskog jezika u hrvatske škole. Zagrebačka je gimnazija i tu bila prva na udaru, pa iako se još 1805. biskup Vrhovac tome naj-energičnije odupirao, 1827. mađarski jezik uveden je kao obavezan predmet u gimnazije u Hrvatskoj. Čak se išlo tako daleko te se zahtijevalo da se cjelokupna nastava, osim predavanja iz latin-skoga, odvija na mađarskom, ali da se u humanističkim razredima rimski klasici prevode na mađarski jezik.

Nakon ukidanja isusovačkog reda, kada je Marija Terezija "scholae superiores" proglasila "Academia Scientiarum", a "scholae inferiores" nazvane su "Archigymnasium" - i gimnazija i akademija imaju zajedničko rukovodstvo i zajednički pečat. 1842. odvajaju se gimnazija od akademije i dobija svoga posebnog ravnatelja i vlastiti gimnazijski pečat.

Na to je već vrijeme kada je u prvom zamahu ilirski pokret čiji su pristaše i nosioci mnogi đaci zagrebačke gimnazije: Antun Mihanović, Dimitrije Demeter, Pavao Štoos, Ivan Trnski, Ivan Kukuljević, Vatroslav Lisinski i mnogi drugi. Reakcija na mađarizaciju i borba za hrvatski jezik bila je uspješna. Antun Mažuranić dobiva dopuštenje 1835. da dva sata tjedno u višim razredima izvanredno predaje hrvatski jezik i književnost. 1840. hrvatski sabor službeno traži da se u gimnazije uvede hrvatski jezik, a 1. siječnja 1845. osniva se na akademiji katedra za hrvatski jezik i književnost koje prvim predstojnikom postaje Vjekoslav Babukić. Konačno 1847, na prijedlog Ivana Kukuljevića, hrvatski postaje službeni jezik u svim uredima i školama u Hrvatskoj.

Godine 1850. donesen je novi program pod nazivom "Osnova za organizaciju austrijskih gimnazija i realki" a glavni joj je tvorac bio ministar nastave Leo Thun. Iako je novi program bio bolji od "Ratio educationis", nazire se iza njega politička pozadina. Franjo Josip, koji je upravo došao na prijestolje, teži i putem školskih reformi ostvariti nedjeljivost monarhije i germanizaciju.

Gimnazija ima sada 8 razreda, a za prijelaz na sveučilište propisan je ispit zrelosti. Razredne učitelje zamjenjuju sada predmetni nastavnici od kojih se traži stručna kvalifikacija. Redoviti nastavni predmeti su: vjeronauk, hrvatski, latinski, aritmetika, geometrija, zemljopis, povijest, prirodopis i fizika, a od trećega razreda i grčki. Njemački se jezik uvodi kao nastavni najprije u više, a zatim i u niže razrede. Doba apsolutizma (1850-1960) nije se ogledalo samo u tome. Na gimnaziju se namještaju progermanski orijentirani ljudi (direktor postaje Josip Premru, ponijemčeni Slovenac), tako da tih godina gimnazija doživljava određeni zastoj. No unatoč tome, iz njenih klupa izlaze znanstvenici i književnici, političari i profesori poput Ante Starčevića, Augusta Šenoa, Mirka Divkovića, Vatroslava Jagića, Ise Kršnjavoga i drugih.

Neprestan porast broja učenika zahtijevao je gradnju nove školske zgrade u Donjem gradu, na današnjem Rooseveltovu trgu. Zasluga za to pripada Isi Kršnjavom koji šk.g. 1894/95. otvara u južnom krilu te zgrade još jednu klasičnu gimnaziju, čime je znatno rasterećena stara "Gornjogradska" koja je postala pretijesna za velik broj učenika.

Godine prvoga svjetskog rata provodi Gimnazija vrlo teško. Dolazi do selenja gornjogradske gimnazije, a kasnije uslijed nenormalnih uvjeta rada i smanjenja profesorskog zbora zbog mobilizacije, ujedinjuju se opet obje gimnazije, da bi kraj rata dočekale opet u staroj zgradi na Katarinskom trgu.

U doba Kraljevine Jugoslavije politička situacija u novonastaloj državi nalazi odraza i u školstvu. Nastoje se nametnuti pravopis, jezik, stručna terminologija i knjige bez obzira na osobitosti pojedinih naroda, što katkada rađa određenim nezadovoljstvom, pa i otvorenim učeničkim ispadima.

I sama škola doživljava neke manje promjene. Uvode se francuski i engleski jezik kao neobavezni predmeti a 1923. uvedena je na

kraju četvrtog razreda tzv. "mala matura". Škola se i tih godina dosta selila da bi 1932. došla u novu zgradu u Križanićevoj ulici. Izgledalo je da su time problemi njena daljnje razvika riješeni. Drugi svjetski rat, međutim, drastično je prekinuo sva ta nastojanja.

Okupacijom zemlje fašizam se uvodi i u škole. Pokušava se uvlačenjem omladine u ustaške organizacije, ali bez uspjeha. Nastava svakim danom postaje sve teža, a 1942. privremeno sasvim zamire. Kroz godine rata odvijala se ona krajnje neredovito: bila je skraćivana, trajala je kadšto samo jedanput tjedno po nekoliko sati, a 1944. učenici su dobivali pitanja preko radija da bi ih polagali za vrijeme školskih praznika. Škola se potkraj rata više puta selila jer je zgrada u Križanićevoj ulici bila bombardirana. Sva ta razaranja, sve te ratne strahote nisu međutim mogle skršiti slobodarski duh i napredne tradicije učenika i profesora Klasične gimnazije. Njenih 67 đaka i profesora dalo je svoje živote u svim krajevima naše zemlje u borbi protiv okupatora i za ostvarenje našega današnjeg socijalističkog društva.

Nakon oslobođenja dolazi do reformi u svim školama, pa tako i u ovoj gimnaziji. Iz nastavne građe izbacuju se svi tragovi fašističkog učenja, uvode se novi predmeti, stvara se omladinska organizacija na školi, odnos između učenika i profesora razvija se na drugarskoj i prisnoj osnovi, roditelji se uključuju u suradnju sa školom itd. U početku šk.g. 1948/49. spajaju se I i II klasična gimnazija ponovo u jednu školu pod nazivom Klasična gimnazija. Nekoliko godina nakon toga, 1954/55. uvedeno je u Klasičnu gimnaziju društveno samoupravljanje.

Od tada pa do danas ova gimnazija, prateći neprestano kretanja u našem društvu i sve promjene kroz koje ono prolazi, mijenja uporedo i svoj način rada, a time i sebe samu, nalazeći se uvijek među prvima koji u neposrednoj praksi društvenoga zbivanja ostvaruju ciljeve našega samoupravnog socijalističkog društva.

Ova je gimnazija kolijevka naših najviših institucija, Akademije, Sveučilišta i Sveučilišne knjižnice. Njeni učenici i profesori odupirali su se jednako germanizaciji bečkih careva, mađarizaciji ugarskih vladajućih slojeva i fašističkom agresoru, boreći se za svoj nacionalni jezik i kulturu ili za slobodu svoje domovine i za bolje i pravednije društvo. Primjereno određenom vremenu i svojim sposobnostima težili su uvijek za onim idealima čije su primjere nalazili u drevnim civilizacijama Grčke i Rima, u onim civilizacijama koje su u temelju naše evropske kulture. Mi, koji smo i prostorno i vremenski još uvijek baštinici tih civilizacija, hoćemo, možemo i moramo i na njihovim vrijednostima graditi naš svakidašnji život. Kroz 370 godina svoga postojanja Klasična gimnazija u Zagrebu dala je stotine pojedinaca koji su odgojeni i obrazovani u duhu humanizma, dakle onoga nazora na svijet koji je i mogao nastati samo na onim vrelima iz kojih neprestano izvire mnogobrojni primjeri borbe za čovjeka. I tim istim primjerima iz antike, koji su nadahnjivali naše očeve i djedove da u jednom drugom vremenu nastoje oko slobode, ljepote, pravde, vrline...jednom riječi oko ljudskosti, neprestano se i neizbježno moramo vraćati i mi koji smo izgrađujući sada ovo naše socijalističko društvo postavili sebi za cilj - čovjeka.